

פרשת שופטים – מעבר למסך הבערות

"אחד מחלק, שני בוחר" – קבע כלל ידוע כשהיינו ילדים. אם רצינו לחלק בינינו עוגה או ממתק, החוק הבלתי כתוב קבע שמי שמבצע את החלוקה לא יודע איזה מהחלקים הוא יקבל. כך, על ידי כלל פשוט וקל, הבטחנו שהחלוקה תהיה כמה שיותר צודקת ושוויונית.

הפילוסוף האמריקני ג'ון רולס (1921-2002) קרא לשיטה הזו – "מסך הבערות". מציאות שבה חלוקת המשאבים מתבצעת כך שהאדם הקובע את החלוקה אינו יודע כיצד היא תשפיע עליו או על הקבוצה אליה הוא שייך. חלוקה שכזו, לדעת רולס, היא תנאי לצדק חברתי. כך המחלק יתאמץ לבצע חלוקה הוגנת, שתשאף להיטיב עם כל הקבוצות, ולא למקסם את הרווח של הקבוצה שלו על חשבון קבוצות אחרות.

נקודת ההנחה לעמדתו של רולס (או לכלל החלוקה הילדותי שלנו) היא כי טבע האדם מקשה עליו להיחלץ מנקודת המבט האינטרסנטית. גם מי ששואפים להתנהל באופן אובייקטיבי ומאוזן, אינם יכולים לכבוש את היצר הטבעי והמובן, להגדיל את חלקם ולהעצים את רווחיהם. אבל היצר הטבעי הזה, אינו נהנתנות אינטרסנטית צרה, אלא מנגנון פסיכולוגי מורכב יותר.

כאן מצוי ההבדל העמוק שבין טענתו הפילוסופית של רולס ובין כלל הילדות שלנו. בחלוקת הממתק בין שני הילדים, ברור שכל אחד מהצדדים פשוט שואף לקבל יותר מרעהו. אך בתיאוריה של רולס, הויכוח הבסיסי איננו מי יקבל יותר, אלא מהו צדק. עומק טענתו של רולס איננה שבני אדם רוצים להשיג יותר על חשבון אחרים. בשביל טענה שכזו אין צורך בספרות פילוסופית מפולפלת. טענתו היא כי **באופן בלתי מודע**, בני אדם נוטים להגדיר צדק באופן שמיטיב איתם ועם הקרובים להם. במילים אחרות – זה לא שאנחנו מעדיפים את האינטרסים הצרים שלנו על פני הצדק והמוסר, אלא שאנחנו באמת ובתמים נוטים לחשוב שכך הוא הצדק וכך היא המוסריות, ולהתעלם במידה רבה מהעובדה שהעמדה שלנו, במקרה, גם מיטיבה איתנו ועם משפחתנו.

בלעדי לחברי "תורה לבני אדם" - קהילת השיעורים של הרב אילעאי עופרן
ניתן להעביר את הקובץ למשפחה וחברים

להצטרפות לקהילה: www.torah-for-human.com

בתחילת פרשת שופטים מנסחת התורה את התובנה הזו במצווה חדה ופשוטה – "ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים" (דברים טז, יט). במילים דומות מצווה התורה על איסור שוחד במקום נוסף – "ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים" (שמות כג, ח). הדימוי המצוי של האדם הלוקח שוחד הוא של נוכל מרושע, הזונח את עקרונות המוסר והצדק, ומעדיף על פניהם את הנאותיו ותאוותיו. אך התורה מסבירה ומבהירה שלא מדובר בנוכל מרושע, אלא באדם שבאמת ובתמים מאמין שכך היא הדרך הנכונה והצודקת.

זהו האפקט הנורא של שוחד. השופט, השר או האדם רב הכוח הלוקח שוחד או טובת הנאה ממאן דהו, משוכנע לעתים כי הדבר לא יפריע לו להמשיך ולהתנהל בהגינות וביושר. אין מדובר באדם שגמר אומר לזנוח את עקרונות הצדק והמוסר. ההשחתה מתרחשת ברובד הבלתי מודע של שיקול הדעת. טובת ההנאה שקיבל כשוחד, מסמאה את עיניו. הוא לא מתנהל בניגוד לחוש הצדק שלו. השוחד פשוט גורם לשינוי חוש הצדק.

כפי שהסביר ר' יעקב צבי מקלנבורג – "ומעתה אין לטעות שמדבר על המטה בזדון בעבור השחד... כי אזהרת לא תקח שחד אפילו כנגד הצדיק החכם הנוהג בכל מנהגיו בצדק, וכל חפצו לדון דין אמת לאמתו להצדיק צדיק ולהרשיע רשע, ואעפ"כ אסרה עליו לקחת שחד מטעם שזכרתי, כי השחד יעור עיני חכמים, כלומר יעור עיני חכמתו וצדקתו ויטה משפט בבלי דעת, כי מטבע נפש האדם להנטות לזכות אוהבו ששחדו, והוא נטיי' צפונה בלב לא יבינה בעל הנפש, אבל יוצר הנפשות ב"ה מבין סוד הנפש ויסודה, ויודע כי השחד מקלקל עין הלב" (הכתב והקבלה, דברים טז)

זוהי הסיבה העמוקה שבגללה התורה מתייחסת בחומרה כה גדולה לאיסור הזה, וממשיכה בפסוק הבא באומרה – "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וִירִשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (דברים טז, כ). הליכה בדרכי השוחד משחיתה את עצם החיים וגורמת לעם ישראל לאבד את אחיזתו בארץ, משום שאין מדובר בנוכל הפועל במודע נגד עקרונות הצדק, אלא בשיבוש עמוק ויסודי של מהו הצדק. הדרישה לניקיון כפיהם של נבחרی הציבור, שופטיו ומנהיגיו, אינה באה לשמור על הציבור מפני נוכלים ופושעים שאינם דבקים בצדק, אלא באה לשמור על עצם הצדק והיושר מפני השחתה, שיבוש והטיה.

בלעדי לחברי "תורה לבני אדם" - קהילת השיעורים של הרב אילעאי עופרן
ניתן להעביר את הקובץ למשפחה וחברים

להצטרפות לקהילה: www.torah-for-human.com